

Om Mona Leo (1903 -1986) - en förgrundsgestalt i den moderna finländska dockteatern med känsla för sagor

Mona Leo räknas idag som en av den finländska dockteaterns och barnkulturens pionjärer. Jag mötte henne i början av 1970-talet när hon ställde ut på Historiska museet i Stockholm.

*Bild ovan: utställningskatalog, Stockholms stadsmuseum, 1973.
Bild t.h.: Maskoten Janne. ur Dockteatern 1981.*

Där exponerades hennes vackra dockor i ett antal dekorer i en lokal, minns jag, som inte alls passade för denna typ av utställning. Mona Leo var själv närvarande och vi samtalande med varandra. I sin famn höll hon en liten spjuveraktig figur med stora ögon. Det var handdockan Janne som i hennes föreställningar fungerar som medhjälpare och barnens maskot på scenen. Hon agerade lite stillsamt med honom och det kändes som han var med i samtalet. Jag blev fångad och kände mig överväldigad av allt jag såg. På vägen hem tänkte jag på det som hände i samhället då. Sagoböcker rensades ut ur bokhyllorna. I lekskolan, där min dotter gått några år tidigare, lyssnade de på, Sprätten satt på toaletten och liknade berättelser. Elsa Beskows böcker om tanterna Brun, Grön och Gredelin som länge funnits på lekskolan hade stuvats in i ett skåp. När barnen hittade dem vågade inte "lekfröken" läsa dem förrän vi föräldrar sagt ja på ett föräldramöte. Medan tiden går lever sagan vidare och uppstår på nytt i nya berättelser, spel, tv-serier, pjäser osv. Mona Leo kunde i sina dockteaterföreställningar ta fram det där magiska som berörde vårt innersta. Figurer och dekor hade sceniska utstrålning, musik och ljus var välvald och framförandet förmedlade sagans, legendens, eller mytens inneboende symbolkraft.

I DOCKTEATERN, Bulletin för UNIMA Sverige Nr 1. 1981, med Tema: Finland publicerades en artikel om Mona Leos Dockteater, skriven av Maarit Vallinharju-Stenman som tidigare hade forskat i den äldre finländska dockteaterns historia och just vid artiklens utgivning, 1981, fullbordat sin vetenskapliga avhandling om Mona Leo. Här följer hela artikeln. Notera att när den skrevs, för 35 år sedan, var Mona Leo fortfarande verksam.

Maarit Vallinharju -Stenman: MONA LEOS DOCKTEATER

*Mona Leo är förgrundsgestalten i den moderna finländska dockteatern.
Också i Sverige är hon känd genom gästspel under 1950 och 1960-talen*

När Mona Leo grundade Helsingfors dockteater 1951, var hon nästan 50 år gammal. Före det hade hon målat bilder, gjort leksaker och smycken av glas. Dessa arbeten visar henne som en romantiker med säkert färgsinne och frodig fantasi. Hon hade även givit ut böcker, bland annat barnböcker och en filosofisk-religiös idéroman "Livet älskar dig" (1940). I dockteatern förenades Mona Leos kunskaper till ett allkonstverk, och hennes konst nådde sin höjdpunkt.

Dockteater var något som låg i luften i Finland 1951. Gästspelande utländska dockteatrar hade visat, att detta kunde vara konst. Mona Leo säger att hon inte fick impulser härifrån. Hon var bara tvungen att söka nytt arbete. Hon började modellera dockhuvuden, och det lyckades. Först uppstod Döden, sedan några humoristiska sagofigurer. De såg levande ut, och en vän tyckte att Mona Leo borde starta en dockteater.

Mona Leo fick lära sig att det är svårt att leva på dockteater. Offentligt ekonomiskt stöd fick hon knappast. I Finland, där det inte finns någon dockteatertradition, förstod man inte att satsa på dockteater. Mona Leo fick bara höra: "Bara dockor! Bara åt barn!" Men hon ville inte sluta, för hon älskade sina sagofigurer och barnen. Och dessa älskade hennes dockor. När hon under spelet upplevde gemenskapen med barnen visste hon, att detta arbete var betydelsefullt. Hon fortsatte att spela i barnträdgårdar, skolor och festlokaler, ibland även i TV. Hon reste med tåg och buss, och det var tungt att släpa på allt som behövdes.

Utomlands, där dockteatern har en lång tradition, förstod man Mona Leos konst bättre än hemma i Finland. Hon fick höra att hon var en bra och personlig konstnär, med levande dockor och känsliga händer.

Mona Leos dockor är romantiska, humoristiska eller karikatyrartade. De är typiska handdockor, eller de har ett handtag inne i kroppen. Huvudena är av papper - maché. De romantiska figurernas dräkter är ofta "draperier" av siden, guldbrokad eller tunt flor. De har rika smycken även prinsarna. Färgerna harmonierar. Mona Leo stiliserar inte dockorna och scenbilden starkt, så som det görs i modern dockteater. Hon tycker inte det passar till sagans hemlighetsfulla värld. De finaste scenbilderna har hon tillverkat av omväxlande chiffong och siden. Någon gång bestod dekoren av levande blommor.

Mona Leo tycker om att improvisera, och hon kan det faktiskt. Hon behövde ingen text alls, utan handlingens röda tråd räckte. Ibland lät hon barnen besluta vad som skulle hända på scenen Janne, en godhjärtad pojke, barnens bästa vän, hade en central roll. Han motsvarar den traditionella Kasper-typen. Genom Janne fick Mona Leo en intensiv kontakt med publiken.

Improvisationen lyckades bäst när man är ensam bakom rampen. Därför tyckte Mona Leo att riktigt bra blev hennes teater först efter 1958, få hon började spela ensam. Repertoaren bestod av små skådespel, sagor, som hon själv hade dramatiserat eller skrivit. Eftersom pjäserna var improviserade kan man inte exakt fastställa deras antal. De kan indelas i egentliga och didaktiska sagor, och inom grupperna kan man gå från enkel form och enkelt innehåll till mera komplicerade former och filosofiskt-religiöst innehåll. De är antingen för barn eller vuxna. Stilen är humoristisk och glad eller romantisk och allvarlig.

Mona Leo ville lära sin publik att skilja mellan rätt och orätt, men hon ville inte göra det som en moraliserande sagotant. Hon lät dockorna vara exempel, av vilkas gärningar åskådarna förstod vad som är riktigt. Den ärliga Janne hade stor betydelse. Eftersom han var ett av barnen, kunde de lita på honom. Barnen ville likna sin hjälte.

Stämningen var vänlig när Mona Leo spelade för barn. När publiken bestod av vuxna var det antingen faser eller allvarliga stycken på programmet. Ibland var hon mycket kritisk. Hon tycker att de flesta vuxna är ytliga och tänker mer på pengar än på sin odödliga själ. Hon ville öppna deras ögon och öron för det konstruktiva i livet, det innersta livet.

För fullvuxna spelade hon symboliska sagor utan tal men med musikackompanjemang. Enligt kritiken hörde dessa musikaliska poem till det vackraste man kunde se på hennes lilla scen. Dockorna och scenbilden tillsammans med belysningen, de expressiva och intensiva färgerna, den romantiska musiken och figurernas lugna rörelser byggde allt till en enhet. Till de äldsta sagorna hörde "Pärlymmen", "Huvudet" och "De odödligas ö" (I Mona Leos film "Den Osynliga handen", 1962.

Enligt C.G. Jung, Monas Leos läromästare, har de klassiska symbolsagorna ett djuppsykologiskt värde för människan. De berättar om människans innersta, om hennes

längtan och vandring till lyckolandet, Sagan är vägvisaren. Sagens pojke (ofta en prins) söker din lycka (ofta en prinsessa). Men innan han får den, måste han kämpa mot svårigheter (ofta en drake). Prinsen symboliserar människan, som söker en mening i sitt liv, draken den kamp som råder i hennes innersta mellan gott och ont, och prinsessan hennes rena själ, med vilken hon ska förenas. Dessa är de tre viktigaste symbolerna och de finns, säger Mona Leo i alla sagor. I gamla sagor har allt symbolisk mening. Om dem skriver hon i sin bok "Sagens språk" (1975). Mona Leo betonar att andra människor kanske tolkar sagorna på ett annat sätt än hon. Men de flesta vuxna ser väl på scenen bara en saga om en prinsessa och känner inte igen sig själva i personerna. För barnen däremot är symboliken självklar.

Mona Leo talar ofta om den osynliga handen. Hennes egen hand är inne i dockan och för den. Hennes hand är mycket känslig, och just hennes förmåga att med sina händers sparsamma rörelser låta dockorna leva har blivit

mycket beundrad. Den osynliga handen är också en symbol. Så kallar Mona Leo nämligen den hemlighetsfulla kraft, som leder hennes egen hand.

Ofta har hon förklarat att hon själv står liksom utanför, som om hon inte själv hade gjort sina dockor och som hon själv inte skulle föra dem. Det har gjort henne ödmjuk och givit henne kraft. Denna symbolik har fått henne att tänka på hela det mänskliga livet. Varje människa har sin egen osynliga hand som leder henne genom livet. Det är fascinerande att se hur en värld, dockornas värld, har uppstått ur denna tanke, och dockspelaren givit liv åt dem.

Det får Mona Leo att fråga: vad är detta hemlighetsfulla liv som fyller människan och som till slut lämnar henne, så att hon ligger lika hjälplös som en docka utan den levande handen?

Tidigare publicerad i:

DOCKTEATERN, Bulletin för UNIMA Sverige Nr 1. 1981

Sagens språk av Mona Leo

Sagan har länge försummats till förmån för den s.k, vardagsrealism i barnlitteraturen. Mona Leos lilla bok ger läsaren talrika exempel på och berättar vad uråldriga sagor som spreds av barden, trubadurer och sagoberättare en gång hade att säga människorna liksom vad de kan ge dagens unga släkte. Hon skildrar sina många upplevelser och erfarenheter, under 18 år, med sin unika enmansteater. Hur hon inför en entusiastisk barnpublik, bygger upp pjäsens handling och hur barnen deltar, svarar, ställer frågor, skvallrar och värnar om rättvisa. En bok för den som vill ha kunskaper om sagans värld. Låna på ditt bibliotek eller sök i antikvariat.

Verbums förlag, 1975. 140 sidor. I boken innehåller ett mindre antal svartvita bilder på de uttrycksfulla dockor Mona Leo tillverkat till sina sagopjäser.

Några uppgifter om:

Leo Mona (1903 -1986) en av den finländska dockteaterns och barnkulturens pionjärer.

1951 grundade hon Helsingfors dockteater och driver den till 1968.

1960-talet gjorde hon två dockfilmer för TV. Den osynliga handen (1962) och Den gyllene grenen (1964).

1974 ställde hon ut sina dockor i Historiska museet i Stockholm.

1975 gav hon ut boken Sagens språk

1983 gav ut memoarerna, Att leva sitt liv som ett barn.

1983 skänkte hon hela sin docksamling, till Teatermuseet i Helsingfors.